

De som investerar i ökad kompetens har också avkastningskrav

Det går dåligt för Sverige. Sedan några år befinner sig ekonomin i stagnation. Fram till helt nyligen var det många som i första hand såg detta som ett konjunkturfenomen. Efterhand har det dock uppstått en ökad enighet om att Sveriges låga tillväxt är ett långsiktigt fenomen; varje rimlig jämförelse med övriga industriländer visar på en svensk eftersläpning i tillväxthänseende.

Eftersläpningen kan inte förklaras av vare sig för låg arbetsinsats mätt i timmar eller av att de totala investeringarna varit avsevärt lägre än i andra länder. Vår svaga tillväxt beror i första hand på en svag utveckling av den totala faktorproduktiviteten, dvs den del av tillväxten som inte kan förklaras av ökad användning av kapital och arbetskraft.

Vad förklarar då variationer i den totala faktorproduktivitets utveckling? Det finns naturligtvis flera förklaringar, men inte minst senare års forskningsresultat visar att om någon enskild faktor särskilt ska framhållas är det graden av investeringar i kompetens som görs av enskilda individer i olika länder, vad som ofta kallas investeringar i humankapital.

Kompetensutvecklingens betydelse för vår framtida tillväxt har nyligen uppmärksammats i den statliga sk kompetensutredningens slutbetän-

kande under titeln *Kompetensutveckling - en nationell strategi* (SOU 1992:7). Utredningen slår fast att omfattande satsningar på ökad kompetens är avgörande för att Sverige ska få en gynnsam ekonomisk utveckling. Utredningen föreslår "en samordnad politik för kompetensutveckling" bestående av en mängd förslag till särskilda bidrag, skattestimulanser, informationspaket, nya utbildningsformer etc.

Vissa av förslagen är förtjänstfulla; för att individerna ska kunna bygga upp sitt humankapital krävs naturligtvis att både den offentliga och privata sektorn erbjuder möjligheter till både formell och informell utbildning. Där emot negligerar utredningen helt efterfrågesidan: Om ökade utbildnings-satsningar ska ge avsedd effekt på den tekniska utvecklingen och tillväxten krävs att de rätta incitamenten föreligger för individen dels att efterfråga en högkvalitativ utbildning, dels att sedan utnyttja och fortlöpande vidareutveckla det uppbyggda humankapitalet så effektivt som möjligt.

Denna underlåtenhet är olycklig. Forskningsresultat visar att avkastningen på utbildning kontinuerligt sjönk i Sverige under 1970- och 80-talen och att den vid en internationell jämförelse är mycket låg. Dessutom premieras arbetslivserfarenhet i

många fall mycket lite. Detta har gjort att incitamenten till vidareutbildning också är svaga. Mycket tyder på att svaga incitament till kompetensutveckling nu utgör ett större hinder för tillväxt än tidigare. Den nya arbetsorganisationen med "det utvecklande arbetet" i centrum ställer betydligt högre krav på den enskildes kompetensnivå än den tidigare mer tayloristiskt inspirerade arbetsorganisationen.

En enkel förklaring till att kompetens betalas dåligt i Sverige skulle kunna vara att tillgången på humankapital är så stor att knapphetsvärdet därför blir lägre än i andra länder. Detta stämmer dock inte – utbildningsnivån är snarare lägre än högre i Sverige jämfört med våra viktigaste konkurrentländer. Dessutom vet vi att industrins produktionsstruktur under 1980-talet förskjutits mot branscher med relativt låga kompetenskrav. Om vår höga kompetens var en konkurrensfördel borde istället utvecklingen gått i motsatt riktning.

Varje "nationell strategi" för ökad kompetensutveckling som bortser ifrån att människor vill ha en rimlig avkastning på sin utbildningsinvestering är dömd att misslyckas. Resultatet blir istället en över tiden allt större diskrepans mellan utbildningsinsats och utbildningsresultat. Om incitamenten att skaffa sig mycket humankapital (till skillnad från att gå många år i skolan eller bevista många kurser anordnade av den egna arbetsgivaren) är för svaga, finns anledning att tro att individen *de facto* skaffar sig mindre humankapital än vad antalet skolår eller antalet fortbildningskurser indikerar – ett konsumtionselement i utbildningen.

Om utbildning är föga lönsam minskar också utbildarnas möjligheter att motivera höga krav på de studerande. Det blir således svårt att förhindra att utbildningssystemets kvalitet försämras när de studerande inte har starka skäl att efterfråga en produktiv utbildning av hög kvalitet. Detta behöver inte betyda att individerna inte efterfrågar utbildning överhuvudtaget. En högre utbildning kan exempelvis fortfarande vara en nödvändig förutsättning för att uppnå en viss social position. Men om individen efterfrågar utbildning av detta skäl blir med största sannolikhet den eftersträfvade tillväxt-effekten mindre.

Knappast någon ifrågasätter att kapitalägare kräver att deras investeringar i fysiskt kapital måste vara lönsamma för att de ska besluta att genomföra dem. Kompetensutredningens slutbetänkande visar tyvärr att insikten ännu inte är allmänt spridd att individer på motsvarande sätt kräver att deras investeringar i humankapital måste vara lönsamma för att komma till stånd.

MAGNUS HENREKSON